

եւ ոչ մէկը — որքան մեզ յայտնի է — չէ արժանացել իր վերայ մահարձան ունենալու բախտին: Մեկը-Փարսազանի վրայ կանգնեց-նելիք մահարձանը կը լինի միւսներն ժամանակ նաեւ մահարձանը այն հերոսական խմբի, որ ըլ. Գարի սկզբներում անհաւասար կռիւ եր մղու՝ յանուն իր երկրի ազատութեան, յանուն իր ժողովուրդի մարդավայել ապագայի:

Բնական է ինթուզիոնը, որ ինչպէս ածիւնի փոխադրութեան, այնպէս էլ մահարձան կանգ-նեցնելու նախաձեռնութիւնը Ագուլեցիք իրենց վրայ վերցնէին, քանի որ նախ՝ թէ հին շէրմին եւ թէ՛ առաջարկուած նոր տապանավայրին նրանք են ամենից մօտիկը, եւ երբորդ՝ իրենց պայպերի գործած յանցանքը՝ ընդգէմ Մեկը-Փարսազանի եւ մեր հայրենիքի ազատութեան գաղափարի, քրքրե պէտք է աշխատեն դրանով գէթ մասամբ թեթեւացնել:

Եւ ճշմարտութեան դէմ մեղաւորած շի-նեւու համար պիտի խոստովանենք, որ Ագու-լեցիք, յիրաւի, զգու՛մ իր իրենց պարտականու-թիւնն այդ խնդրում: Դեռ անցեալ մայիսի սկզբներին կազմուեց մի Յանձնաժողով այդ նպատակի համար: Ածիւնը փոխադրութեան յոյրլուութեան համար վերջինս դիմեց վեհա-փառ պաթոնիկոսին. — բայց — ինչպէս երեւում է — Էմիթանը համաժող էր դրան եւ ամիսներ լուծութիւնից յետոյ պատասխանեց. «Կէտք է դիմել Գ. Կահանգապետին:

Էմիթանի այդ օրինակ վերաբերմունքը զեպ այդ գեղեցիկ ձեռնարկութիւնը իր վեհա-տեցնող շնչով թուլացրեց Յանձնաժողովի գոր-ծունէութիւնը եւ նա ապագային թողեց Մեկը-Փարսազանի ածիւնի փոխադրութեան եւ մահարձանի խնդրով զբաղուիլը:

Վ. Ագուլիս, 28 Յունուարի 1912:

Յ. ՏԵՐ - ՅԱՎԱՐԵԱՆ

Ս Ա Տ Ե Ն Ա Ս Օ Ս Ա Կ Ա Ն

A. MEILLET, Altarmenisches Elementarbuch, Heidelberg 1913, Carl Winters Universitäts-Buch-handlung, X+212, 9/16 Mk. 5.40, կգ՝ 6.40.

Առթական խնդրանքներու քաղաքավարու-րէն ընդ առաջ փութալու տենչով կարկառուած գործ մը չէ Հայերէնագէտին այս նոր աշխա-

տաիրութիւնը, այլ իւր անհատնում ուսում. նասիրութեանց՝ ի մասնաւորի սակայն Esquisseի եւ Recherches sur la syntaxe comparée de l'arménien յօդուածաշարքի մէջ անձնապէս քննած ու լուսաբանած լեզուաբանական-քե-րականական օրէնքներու մեթոդիկ համագու-մարը, ուր հիւրընկալուած են նաեւ հայ բանա-սիրութեան մատակարարած լուսաբանութեանց կարեւոր արդիւնքները:

Յառաջընթաց այսպիսի գործունէութիւն մը եւ պատրաստութիւն մը բաւական էր արդէն «տարրական քերականութիւնս», զլուս կարգե-լու ցայտ՝ հրատարակուած հայերէն դասագիրք գերականութիւններու, որոնց մէջ ի՛նչ այնչափ զուտ գասական հայերէնի օրէնքներն են որ կը տիրեն, որչափ անձնական ճաշակն ու քմայհա-ճոյքը: Մ.ի հեղինակութեան առաւելութիւնը սակայն այսչափով չ'եղբարկակուիր, ընդունուած յօրինուածութիւնը, աւանդուած կանոնները մեկնելու կերպն ու ձեւը, աւելորդ հոլովներու հանձարեղ յայտաւումն ու պարզումը, եւ մանա-ւանդ այն տիրող հոգին, որ գասական հայերէնի մէջ ամենուրեք կանոնաւորութիւն կը միտի տես-նել՝ արհամարհելով միամիտ ընդօրինակողներու ներմուծումներն ու եղծումները, ահա ասոնք են որ գերազանց արժանիք կու տան Elementar-buchին, որուն պակասութիւնն է թերեւս միայն համառոտութիւնը:

Այստեղ թող կու տամ ինծի քանի մը ամբողջօրեցի՛ն դիտողութիւններ յայտնելու, որոնք կը յուսանք թէ «Տարրական քերականու-թեան», անդրադոյն կատարելագործման կրնան ծառայել: Կերականութեան մէջ խօսելով Մ. հիւ-գերորդ դարու դրական գործունէութեան վրայ — որ առաւելապէս եկեղեցական է, — աշխար-հիկ գրականութեան նոյն դարու մէջ իրեւն երկրպայցօցի՛ն կը ճաննայ Ս. Կախթանեայ Աղբաւնդուն վարքը (էջ 2), որ դժբախտաբար դուրս է գասական շրջանէն. — էջ 26 յառաջ կը բերուի Երէմի միակ ձեւը, որուն հարազա-տութեան մասին լրջօրէն տարակուսելու պատ-ճառներ պահաս չեն, այսպէս նաեւ ող-լիէ՛ր բայը (էջ 117), իսկ աւերտ անեղականը (էջ 31)

Կախտար են Meillet հետեւեալ տողերը. «elles (այսինքն les observations partielles) montreront que, plus on observe avec précision une langue qui a été notée d'une manière sincère comme l'arménien, plus on y aperçoit d'inflexible régularité». Observation sur la graphie de quelques anciens manuscrits de l'évangile arménienne, Journal Asiatique, 1904, էջ 492.

ներկայացուցիչ չունի քննական հայե-
րէնի մէջ, Ագաթանգեղոսյայ աշտուղ (նր. տպ.
էջ 70) իրբեւ ոչ ընտիր պէտք էր ԲՈՐԳՁՈՐԻ-
նախնորոյ այս խնդրութեան վերաբերեալ
(էջ 128). — Նուազականներու մասին յայտ-
նուած աննպատակ կարծեաց (էջ 32) ձիշդ հա-
կառակը կարելի է հաստատել. — ուրախ ենք
որ Հայերէնագետը տարաբնոյ կը յարուցանէ
«այրուձին» շաղկապող «ի հայազատութեան
մասին (էջ 42), այս խնդրով կը զբաղեն ու-
րիշ առթիւ. — էջ 55, բառէ բառին բացա-
ռականը կը համարուի բառով, որ իրբեւ օրինակ
կը ծառայէ նաեւ բեռն, բռն, բռն, բռն եւ
այլն բառերու բացառականը կերտելու՝ ուստի
բեռն, բռն, բռն, բռն, որ ուղիղ չէ, հարկ
չկայ օրինակներ յառաջ բերելու. — «Դիւրին
իցէ երկն» եւ երկն անցանել քան յարինացն
ժող. նշանակել անկանել, Ղուկ. ԺԶ, 17. Դոյ
ձեւը չենք կարծեր որ բաւական ըլլայ նոսրա-
գիր բացարձակ սեռական համարելու (էջ 73), յոյս
accusativus cum infinitivo (τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν παρελθεῖν ... μίαν κεραίαν πεσεῖν)
հայերէնի մէջ ըստ օրինի հարկ է որ dativus
cum infinitivo-ով ներկայանայ, հետեւաբար
խնդրական հաստատել պէտք է փոխադրել
էջ 77 եւ նշանադրել «եղեւ անշուշտ չէ»
(= διαπορευεσθαὶ αὐτόν), «ի՛նչ չէ յաղաթ»
(= ἐν τῷ προσεχέσθαι αὐτόν) նախագաղտ-
ութիւններու հետ, տարակուսելով Դոյի կանոնա-
դրութեան վրայ. — «Չայս տեսք, նշանակելով
թէ որով մահու մեռանելը իցէ», հոս թէ աւել-
տարանի որ հրատարակութեան անուանել է այս
եղծ ընթերցումով, չեմ գիտեր, ԶՕ հրատա-
կելով պէտքէն ձեւը՝ նշանակելու:

Այս գիտողութիւնները կը ցանկանք յան-
ձնել հոյակապ Հայերէնագետին ազնիւ ուշա-
գրութեան, շնորհակալութիւն յայտնելով միան-
գամայն իրեն այս շատ յաջող ձեռնարկութեան
համար, որ այսուհետեւ պիտի ըլլայ յարմարա-
գոյն միջոցը՝ հայ լեզուի եւ մասնագրութեան
բարգաւաճման համար եւրոպացի կիրթ մշակ-
ներ սիրաշահելու:

Հ. Մ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Leben des heiligen Athanasius des Grossen. Von
Dr. Friedrich Lauchert. Köln, Heinrich Theissing,
1911, 8°, S. VIII + 162.

Աղբըսանիցի Յոյգապ Հայրապետին՝
Մեծին Աթանասի անունը եւ հարմար ինչպէս
Արեւելք եւ Արեւմուտք, նոյնպէս ի Հայս հին

դարերէն սկսեալ հնուած է պարծանօք, իր
անունն եւ մեծութիւնը յարգողներէն էին
Հայք արդէն այն բողոքէն ի վեր, երբ նա առա-
ջին անգամ ապարկեց կու գար իւր երկու-
սարդական առուգութեան մէջ, եւ իւր մեծու-
թիւնն կ'երեցնէր բազմութիւն ակնաւոր օծե-
լոց առջեւ ի Նիկիա (325), Այդ ընտրելոց
թուին մէջ Աթանասի մեծութեան վրայ պըն-
չացողներէն մին էր նաեւ Ս. Արիստակէս, Ս.
Լուսաւորէի որդին եւ Հայրապետական փոխին
վրայ երկրորդ յաջորդը, Հայ պատգամաւորու-
թեան Նիկիայէն ի դարձին՝ անշուշտ Հայաստան
առաջին դրուատիքն Աթանասի մասին լուսեցաւ:
Այդ դարէն ի վեր Հայ սիրտը միշտ խոնարհած
մնաց Աթանաս անուան առջեւ: Արիստութիւնը
մահ չկրցաւ գտնել ի Հայս:

Գեղեցիկ գործ մը պիտի ըլլար, ուսումնա-
սիրել առանձինն Մեծին Աթանասի գիրքը Հայ
աստուածաբանական գրականութեան մէջ, Ար-
դէն Ե. Դարու վերջերը կը գտնենք Հայադուած
Աթանասի ճառերէն շատերը (ըստ մեծի մասին
հրտ. Վենետիկ 1899), իսկ իրեն ընծայուած
Հանգանակին կը պատահէր նոյն իսկ Ե. Դարու
սկիզբները:

Դժբախտաբար որչափ որ առատ Նիւթ
ուրիշ իր գրուածոց մասին, շատ քիչ բան
տուած են մեզ Հայք իր կենսագրութիւնէն:
Փոքրիկ գրութեամբ մը միայն՝ Տիմոթէոսի
անունն կրող համառու վարքով ծանօթ եղած
է Աթանասի վարքը Հայոց. ինչ ինչ նաեւ
Ե. սերմայ եւ Սկրատի պատմագրութիւն-
ներէն:

Թէեւ խոստովանելու է որ նաեւ Յոյնք
չեն տուած ընդարձակագոյն կենսագրութիւն
մը, այնպէս որ Մեծին Աթանասի վարքն եւ
գործունէութիւնը կը մնայ ուսումնասիրել իւր
գրուածներէն եւ ժամանակակից յիշատակա-
բաններէն:

Այս ուղղութեամբ շատ գեղեցիկ գործ
մը ծանօթ էր գիտուն Möhler-ի գրէն (տպ.
Մայնց, 1827 եւ 1844), Նոյնը այժմ աւելի
հակիրճ համառոտութեան մէջ կ'ընծայէ մեզի
Դկա. Լաուխերտ առաջնակարգ «Վեր-դիւն»
Բեռլինի Մեծի, Հոս հակառակ իւր համառոտու-
թեան՝ կը ներկայացուի Աթանաս իր բովան-
դակ մեծութեամբ թէ իրբեւ արթուն եւ ան-
ձնանուէր հովիւ Բերիտոսի հետ, եւ թէ իրբեւ
կորովաբան մասնագիր աստուածաբանական-
փիլիսոփայ տապալակ մէջ ընդգծմ Արիստանց,
Աթանաս ծնած է իրր 295 Աղբըսանիցի,